

PODRAVINA IZ FRANCUSKE PERSPEKTIVE: IZVJEŠĆA U NAPOLEONOVO DOBA

PODRAVINA FROM THE FRENCH PERSPECTIVE: THE REPORT OF NAPOLEON'S ERA

DAS DRAUTAL AUS FRANZÖSISCHER SICHT: BERICHTE IM NAPOLEONISCHEN ZEITALTER.

Daniel Barić

Université François-Rabelais
Institut d'études germaniques
3, rue des Tanneurs
F- 37 041 Tours
Francuska
daniel.baric@univ-tours.fr

Primljeno/Received: 23. 4. 2011.
Prihvaćeno/Accepted: 7. 10. 2011.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK / UDC 94(497.5-37)630-6

Sažetak

Koncem 18. i početkom 19. stoljeća, interes za centralnu Evropu, pa tako i za rijeke kao Dunav, vidno raste u Francuskoj. Dolazak francuske vojske na područje Austrijskoga Carstva naglo mijenja pretpostavke za poznavanje te zemlje. Ponajprije iz strateških razloga, Napoleonova vojska je izradila kartografiju i opis rijeka koji su došli u posjed Francuske. Rijeke su u tom kontekstu igrale posebnu ulogu, jer su mogle biti odlučujući faktor u ratnim zbivanjima (problem prijelaza rijeke, utvda, prirodna bogatstva, itd.). Što se pak Drave tiče, najbolje je poznat dio između Sachsenburga u Koruškoj i Ptuja. Kartografija za ovaj dio toka Drave pokazuje širinu rijeke, osobine tla u blizini rijeke, reljef, šume, poljoprivredne površine, te mostove, mlinove, ceste i naselja. Popratni tekstovi karata upotpunjuju karte podacima koji nisu mogli biti označeni (varijacije vodostaja, korito rijeke, ekonomske osobine područja, itd.)

Iza strogo tehničkog izlaganja za vojne svrhe je moguće iščitati određenu informiranost o prirodi i svijest o načinu gospodarenja prirodnim resursima rijeke. Oficiri izvještaji gledaju i analiziraju Dravu kako su to naučili raditi u Francuskoj i prema tekućim potrebama vojske, ali na njima nepoznatom području, što se očituje u nesnalazanju s toponimijom. U nekoliko slučajeva dolazi i do izražaja jednog subjektivnog pristupa Dravi.

Ključne riječi: Napoleon, Francuska, Koruška, vojna izvješća, kartografija

Keywords: Napoleon, France, Carinthia, military reports, mapping

Schlüsselwörter: Napoleon, Frankreich, Kärnten, Militärberichte, Kartographie

Sama činjenica da je Drava plijenila interes austrijskih znanstvenika, inženjera, vojnih osoba i kartografa ne mora izazvati posebno iznenađenje. Ali je možda manje poznato da je Podravina zanimala i Francuze. Međutim, Podravina se pojavljuje s vremena na vrijeme tijekom 18. stoljeća u raznim spisima ili kartografskim radovima francuskih učenjaka i inženjera. Na primjer u »Hidrografskoj karti austrijskih nasljednih zemalja s ove strane Rajne« François Joseph Maire-a, jednog inženjera hidrauličara porijeklom iz Lotaringije, koji je u službi Habsburgovaca zacrtao

projekt plovnog kanala od rijeke Rabe do Kvarnera, na kojem je Drava prikazana¹. Ali do preciznog i sistematičnog bavljenja Dravom je došlo tek tijekom Napoleonovih ratnih pohoda. Za vrijeme njihove relativno kratke prisutnosti na licu mjesta, francuske su vojne vlasti prikupile znatnu dokumentaciju o samoj rijeci i o riječnom krajoliku². Radilo se je o izvješćima koja su vojne vlasti trebale informirati o manje poznatim krajevima.

Određeni broj tekstova je u to doba sastavljen uz kartografske priloge, koji predstavljaju francuski pandan jozefinskom katastru. I u slučaju Francuza se težilo za sveobuhvatnom preciznošću, također ciljem moguće uporabe za vojne svrhe. Da li se onda može očekivati od tih francuskih vojnih izvješća utemeljene opise krajolika? Za razliku od jozefinskog katastra, na kojem se radilo duže vrijeme (1763.-1787.), dokumentacija se u ovom slučaju sakupljala u roku od nekoliko mjeseci. Izvještači su uspjeli priopćiti mnoštvo informacija o samoj rijeci i o krajoliku, koji neposredno graniči s Dravom. Priroda je pri tome stajala u središtu njihovih promatranja. Ona je naima trebala biti što preciznije opisana, da bi mogla biti uzeta u obzir u slučaju vojnog poteza već za pripreme planova. Ovi dokumenti su zbog toga dragocjen izvor za razumijevanje prirodnih prilika u Podravini na početku devetnaestog stoljeća.

Ljudski element najčešće je odsutan u ovim izvješćima. Opise ljudi, običaja, odjeće i gledišta stanovnika prema događajima jedva će se naći u ovim izvješćima. Kako se to može objasniti?

Da bi se točnije moglo odgovoriti na ovo pitanje, neophodno je istražiti kako su izvještači reagirali na ovaj nepoznati krajolik, ili bolje rečeno kako su naučili reagirati. U tom pogledu su ova izvješća dokumenti o načinu na kojemu su francuski oficiri u to vrijeme doživljavali Podravinu. Kroz stručni opis Drave je naime iscurio i njihov način gledanja na krajolik.

I. Pojava interesa za Podravinu: vojni aspekt

Najprije su ti dokumenti bili sinteze već postojećih djela, koja su pretežito bila prevedena s njemačkoga i koja su priopćila znanja o dalekim krajevima³. Autor je u ovom slučaju iskreno priznao da bi trebao usporediti veći broj izvora da bi mogao pisati sveobuhvatan rad o jednoj zemlji koja mu je bila do tada posve nepoznata⁴. Problem je bio u tome što ni on, ni drugi izvještači nisu poznavali ovaj krajolik. Prvi puta za vrijeme Napoleonovih ratova im je pružena mogućnost promatrati izbliza Dravsku nizinu. Tako je došlo do prekretnice u skupljanju dokumentacije jer je ovog puta bila izravna.

Izvješća su sve mnogobrojnija počevši od ljeta 1809. Već i prije su tekstovi o Dunavu i ponekad o nekim njegovim pritocima bili napisani u Francuskoj, ali očigledno je trebalo više da bi se jedna znanstvena praznina ispunila. »Začuđuje to što je ova rijeka još uvijek tako nepoznata, moglo bi se reći da je manje poznata od Nila« - napisao je anonimni autor jednog eseja o toku Dunava⁵.

¹ Zögner, 1993, str. 166.

² Profesor Drago Roksandić me je uputio na ove dokumente, za što bih mu se želio srdačno zahvaliti.

³ Na primjer u izvješću pod naslovom *Esclavonie* pripisan podoficiru Pelline-u, prije 1809. (mémoire géographique et statistique de l'); aperçu général du pays, étendue, population, classes d'habitants, organisation du pays, religion, mœurs et caractères des habitants: production, industrie, commerce, revenus (zemljopisno i statističko izvješće o Slavoniji); opći pregled zemlje, površine, stanovništva, staleža, organizacije zemlje, religije, običaja i naravi stanovnika: proizvodnje, industrije, trgovine, prihoda. SHAT 1594.

⁴ Pri tome opisuje misao i materijalne uvjete u kojima se je nalazio dok je radio na ovome spisu: "Je me fais un devoir de répéter que les matériaux de ce mémoire pris à la hâte à la bibliothèque impériale dans des ouvrages allemands que mon fils m'a traduits, ne sont que des extraits dont je ne puis garantir la certitude" ["Moja je dužnost ponoviti da građa za ovu raspravu, uzeta na brzinu iz carske knjinice u njemačkim djelima koje mi je moj sin preveo, samo su odlomci za koje ne mogu sa sigurnošću garantirati"]. "Le seul travail que je puisse fournir est un extrait rapide de quelques ouvrages. Je me suis principalement attaché à rectifier Taube (1777.) d'après la statistique de Hassel." ["Jedini rad koji mogu dati je kraći odlomak iz nekoliko djela. Ponajprije sam se potrudio ispraviti Taube-a (1777.) prema statistici Hassela"]. Ibid., str.1.

⁵ *Essai sur le cours du Danube*, str. 1., bez god., oko 1808., SHAT 1596. ["Il est étonnant que ce fleuve soit encore si peu connu et l'on peut dire, moins que le Nil"].

Jednom prethodniku na području opisa rijeke, Marsigli-u, je prigovarao sljedeće: »Ovaj autor se bavio starinama, ribama, mineralima, pticama i svim stvarima koje pripadaju rijeci, više nego samom rijekom«⁶. Od toga vremena je rijeka sama po sebi trebala biti dovoljna za obradu jedne rasprave. I pritoci su zavrijedili da plijene posebnu pozornost: »Samo ukratko se izvijestilo o velikim plovnim pritocima. Jedan detaljni opis svakog od ovih pritoka bi zahtijevao posebnu knjigu«⁷. I sam opis je ovdje više u službi znanstvene znatiželje nego pripreme kakvog vojnog pohoda: »Mora se opaziti da u zadnjim vojnim pohodima ni Dunav ni njegovi pritoci nisu prilikom njihovog prijelaza dali povoda važnim sukobima«⁸. To bi trebalo prema autoru pripisati talentu Napoleona.

Poslije opisa samog Dunava, koji čini najvažniji dio opusa, autor se posvećuje Dravi: »Drava ima svoj izvor u Tirolu, teče kroz Korušku i Donju Štajersku u pravcu Mađarske, s kojom graniči s Hrvatom i Slavonijom; narasla Murom, koja od Graza pa nadalje nosi terete od trista centi, kao i drugim rijekama, ulijeva se iznad Aljmaša u Dunav. Njezin vrlo brzi tok usporuje se u Slavoniji; pošto korito rijeke skoro nigdje nema obale koja bi bila dovoljno visoka i jaka da zadrži rijeku, često je poplave odnesu. Rijeka onda stvara sebi drugo korito a svojim bujicama oblikuje mnogo močvara i stajaće vode. Plovidba je opasna zbog mnoštva stabala i panjeva koji se susreću u njezinu toku. Počinje u Štajerskoj biti plovna za brodove od trista centi; od Maribora do visine Syllya⁹, za brodove od često do sedamsto centi; odande do Osijeka za brodove od tisuću centi a od Osijeka do ušća za brodove od tri tisuće i više. Brodovi s teretom od soli plove uzvodno do Legrada, do ušća Mure. Njezine su obale svugdje pokrivene drvećem, ponajviše dubovima od kojih se sastoji skoro sva površina ogromnih slavonskih šuma, koje dostignu najveću ljepotu i daju odlično drvo za gradnju u mornarici.

Na ovoj rijeci se nalaze lađe za prijelaz preko rijeke u Miholjcu, Noskovicima, Barczu, most u Osijeku, četiri milja uzvodno od ušća.

U svim zemljopisnim dijelima se govori kao o čudu o tom mostu sagrađenom 1566. od Turaka, koji su bili upotrijebili dvadeset tisuća ljudi za taj rad. Most je u Osijeku prešao Dravu i preko močvare se je produživao na duljini od osam tisuća hvatova. Taj most prema Raimondu Montecuccoliju nije bio preko rijeke ništa drugo nego sloj od greda i pruća s malim mostovima da bi se prolazilo od ruba jarka do drugog kroz močvarni teren, kao što ih se može naći u nekoliko njemačkih pokrajina.

⁶ Luigi Ferdinando Marsigli, *Danubius Pannonico-Mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus*, Den Haag-Amsterdam, 1726. Djelo je objavljeno 1744 na francuskom.

⁷ Essai sur le cours du Danube, str. 1. "Cet auteur s'est plus occupé des antiquités, des poissons, des minéraux, des oiseaux et de tout ce qui tient au fleuve, que du fleuve même." Ebda, S. 3. ["Une description détaillée de chacun de ces [affluents] nécessiterait un ouvrage particulier."]

⁸ Ibid., str. 15. ["On doit remarquer aussi que dans les dernières campagnes, ni le Danube, ni ses affluents n'ont donné lieu pour leur passage à une grande affaire."]

⁹ Današnje Sellye u Mađarskoj, južno od Sigeta (Szigetvára), zapravo nekoliko kilometara udaljeno od današnjeg toka Drave.

¹⁰ Str. 252-255: "La Drave prend sa source dans le Tyrol, dirige son cours par la Carinthie et la Basse Styrie vers la Hongrie qu'elle sépare de la Croatie et de l'Esclavonie; et grossie par la Mur qui depuis Gratz - porte des charges de trois cents quintaux, d'autres rivières, vient se jeter dans le Danube au dessus du bourg d'Almas. Son cours très rapide se ralentit en Esclavonie; son lit, n'ayant presque nulle part des bords assez hauts et assez solides pour la retenir, ils sont souvent emportés par les inondations. La rivière se fait alors un autre lit et forme, par ses débordements beaucoup de marécages et d'eau stagnante. La quantité d'arbres et de souches qui se rencontrent dans son courant, rendent sa navigation dangereuse. Elle commence en Styrie à devenir navigable pour des bateaux de trois cents quintaux; de Marburg jusqu'à la hauteur de Syllye, de six à sept cents quintaux; de là à Eszek de mille quintaux et d'Eszek à son embouchure de trois mille quintaux et d'avantage. Les bateaux chargés de sel, la remontent jusqu'à Legrad, à l'embouchure de la Mur. Ses bords sont partout couverts d'arbres, principalement de chênes dont se composent la presque totalité des immenses forêts de l'Esclavonie, qui croissent dans

Grad koji se nalazi na desnoj obali Drave, usred močvare koja nezdravo djeluje na zrak, broji oko osam tisuća stanovnika¹⁰.

Sam dokument ne daje nikakvih sigurnih informacija o autoru izvješća; na temelju nekoliko opaski je moguće ipak pretpostaviti da sam nije istraživao ovaj kraj¹¹; u tom pogledu predstavlja nastavak i sintezu jedne znanstvene tradicije; »iako ovaj esej nije zapravo ni trgovinske, ni statističke, ni vojne naravi, mislimo međutim da može biti od koristi, takav kakav je, kao osnova koju će upućenije ruke dovršiti«¹². I zaista kasnija izvješća dopunjuju s preciznim podacima to što je ovdje samo ukratko naznačeno.

Tvrđnja da rijeke više nisu relevantne za vojne svrhe je kasnije negirana. Ovaj pasus je precrtan u rukopisu s opaskom »Da li ne bi trebalo izuzeti od toga Essling i Wagram?¹³«

Dvije značajne bitke, Essling/Aspern i poslije Wagram u svibnju i lipnju 1809., uistinu su pokazale neopravdanost dezinteresa prema Dunavu i njegovim pritocima kao strateškim faktorima. Najnovija povijest je naime jasno pokazala koju važnost je moglo imati svladanje rijeka u jednom vojnom pohodu. U svibnju 1809. je ishod bitke kod Esslingena/Asperna u bitnoj mjeri zavisio od teškoća pri prijelazu preko Dunava¹⁴.

U mjesecima poslije bitke se razvilo organizirano izviđanje Podravine, kao što je bilo uobičajeno u novozaposjednutim krajevima. Neizravne informacije više nisu bile na razini potreba. Vojna logika rada izviđača je zahtijevala da pritoci Dunava, čim teren postaje prisupačan francuskim oficirima, budu sistematski izviđani. Radilo se je o skupljanju dokumenata, koji su trebali biti važni za dalji razvoj vojnih operacija: za tu svrhu su centralizirane informacije o cestama, o rijekama kao mogućim preprekama i o mostovima, gradovima (vojarnama), tvrđavama (zbog eventualne primjene u ratu), kao i o obalama i lukama imale veliku stratešku vrijednost. Za trajanja vojnih pohoda, karte su bile sredstvo informiranja i služile su u trenutku odluke. Tekstovi su trebali nadopuniti nacрте na kartama. Tako su tijekom 1809. godine znanja s kojima se je raspolagalo u Francuskoj o Dravi bitno porasla.

Ovaj opsežan rad je bio rezultat jednog projekta koji se bio razvio od 1807. do 1812., koji je imao kao cilj skupiti kartografske informacije za krajeve u Francuskom Carstvu kao i za krajeve izvan njega. Napoleon je pratio rad kartografa¹⁵; pokazao je svoj osobni interes za tu znanstvenu granu i time što je poduzeo posebne mjere da se organizira jedna djelotvorna opća služba topografije i kartografije¹⁶. Kao rezultat takve namjere je 1802. uspostavljena »Topografska komisija« koja je bitno pridonijela tomu da se rašire jedinstvene konvencije pri izradi karata¹⁷. Tijekom slijedećih destljeća rasprave ove komisije su postale općim dobrom. U tom pogledu, karte Podravine iz 1809. predstavljaju primjere važne tehnike u fazi modernizacije u okviru države.

leur plus grande beauté et fournissent d'excellents bois de construction pour la Marine. On trouve des bacs sur cette rivière à Miholacs, Noskoveze, Barcz et un pont à Eszek, à quatre lieues de son embouchure. On parle, dans tous les ouvrages de géographie comme d'une merveille de ce pont construit en 1566 par les Turcs, qui avaient employé vingt mille hommes à ce travail. Il traversait à Eszek, la Drave, et se prolongeait par les marais, sur une longueur de huit mille toises. Ce pont, selon Montecuccolli n'était autre chose au-delà du fleuve qu'un lit de poutres et de fascines avec des petits ponts pour joindre les bords de plusieurs fossés qui traversaient un terrain marécageux, comme on en trouve dans plusieurs pays en Allemagne. La ville située sur la rive droite de la Drave, au milieu du marais qui en rendent l'air malsain, contient environ huit mille habitants."

¹¹ Ibid., str. 3. Autor piše da su informacije o cestama priopćene samo nakon što su utvrđene u izvorima međusobno suglasnima.

¹² Str. 4. ["quoique cet essai ne soit proprement ni commercial, ni statistique, ni militaire, on croit cependant qu'il peut être utile, tel qu'il est, comme un canevas dont des mains plus savantes achèveront la broderie."]

¹³ Ibid., str. 15. ["ne faut-il pas en excepter celles d'Essling et de Wagram?"]

¹⁴ Austrijske su čete dale nalog da se podignu u zrak mostovi na Dunavu i pobjeda Napoleona je zavisila od umijeća pionira francuske vojske da uspostave nove mostove; pri tome se poznavanje terena pokazalo od presudne važnosti.

¹⁵ Sam je u kolovozu i rujnu 1795. bio zaposlen u "Dépôt de la guerre", to jest u "Ratnom spremištu" gdje je informacija o izviđanim krajevima bila sakupljena; kasnije je dao nalog da mu se organizira vlastiti topografski kabinet. Chapuis, 1999, str. 421.

¹⁶ Ibid., str. 471.

¹⁷ Marie-Anne Corvisier de Villèle, Catherine Bousquet-Bressolier, "A la naissance de la cartographie moderne : la commission topographique de 1802", *Évolution et représentation du paysage de 1750 à nos jours*, Montbrison, 1997, str. 393-405.

Pet izvješća sastavljena u studenom 1809. daju uvid u kolektivan rad koje topografsko i vojno izviđenje terena pretpostavlja. Od Sachsenburga do Ormoža na slovensko-hrvatskoj granici, redaju se izvješća napisana prema jedinstvenom kalupu¹⁸. Naslov svake zasebne jedinice glasi: izviđenje toka Drave između dva određena grada, s putem između te gradove; slijede činjenice o mostovima, pritocima Drave, te o mogućnostima prijelaza preko rijeke. Često su dodane još bilješke o gradovima, pogotovu ako su iz vojne perspektive važni¹⁹.

Kad se radilo o strateškim uporištima, koji su zahtijevali vojno mišljenje da bi se odredilo koju funkciju bi mogli ili trebali zauzeti, eksperti u vođenju rata su bili neophodni. Tako je tvrđava Sachsenburg u Koruškoj postala predmetom istraživanja generala Bertranda i pukovnika Lejeunea. Nekoliko izvješća i jedan precizan plan su proizvedeni a odluka je na koncu bila negativna: ispostavilo se da je tvrđava neupotrebiva zato što su neke planine stršale nad utvrđenjem te su tako sigurnost cijele tvrđave dovele u pitanje²⁰. Maršal Marmont je godinu dana kasnije napisao notu koja potvrđuje prvo izvješće (bez da ga spomene)²¹. Pripremni rad Bertranda i njegovog mlađeg kolege Lejeunea-a se je pokazao ispravnim. Posebnu pozornost zavrijeđuje crtež tvrđave na Dravi od ruke Lejeunea: prisutnost prirode (posebno planina i Drave) izborom boja te istančanim radom na obrisima snažno dolazi do izražaja. Pri tome je slijedilo zahtijevanje Komisije iz 1802., koja je tražila da priroda i reljef što vjernije budu prikazani na kartama.

II. Vojna izvješća kao izvori za povijest okoliša.

Osjećaj Lejeunea za sastavne elemente pejzaža i umijeće da to sugerira na papiru je možda u njega posebno izraženo; bavio se je naime privatno slikarstvom. Ali i kao oficiru izviđaču je prikaz krajolika na što je moguće vjerniji način bio dio službe. Pozornost je uvijek bila ponajprije uperena prema samoj rijeci, i to prema sastavu korita i vodostaju: autor je zapazio prisutnost pijeska i šljunka te »dosta neravno« korito od Sachsenburga do Villacha. Mogu se očekivati i poplave za vrijeme kopnjenja (tri mjeseca); od Villacha do Glainacha je rijeka »izrazito brza, i teče svugdje na stjenovitoj i šljunkovitoj podlozi«, od Glainacha do Dravograda »Drava teče na šljunkovitoj, stjenovitoj podlozi ili na kamenčićima; ali nikada na muljavoj podlozi (...) Brzina Drave se može usporediti sa brzinom Dunava«²².

Nakon toga, izvještaj piše o krajoliku doline. U tom opisu daje preciznu širinu obale, jer u slučaju prijelaza vojske to se mora uzeti u obzir; vojnici naime moraju biti u stanju, ako su napadnuti, pomaknuti se brzo na drugoj obali. Od Glainacha do Dravograda teče »ova rijeka dubokom, uskom dolinom duž koje se prostire visoko gorje pokriveno šumom«²³. U Rosentalu, gdje su odonda umjetna jezera bitno ukrotila divlji tok Drave, čime se je cijeli obalni okoliš promijenio, poručnik Hudry je promatrao prilike koje danas više ne postoje, na primjer otoke ispod Glainacha, između ostaloga i najveći otok, »neplodan i nenastanjen«, koji služi za »pašu, s iznimkom kad poraste voda, kad je poplavljen«.

¹⁸ Izvješća o daljem toku Drave nizvodno nisu pronađeni. Pošto druga izvješća opisuju najglavnije hrvatske rijeke (Savu, Krku,...), može se pretpostaviti da je opis ovog dijela toka izgubljen ili na drugom mjestu pohranjen.

¹⁹ *Mémoires sur le cours de la Drave*, Berthois, officier du génie: Dio od Sachsenburga do Villacha/ anonimni autor od Villacha do Glainacha/ poručnik Hudry od Glainacha do Dravograda/ [Od njega je i *Mémoire sur le cours de la Mur de Judenburg à Bruck*, 12 str. + karta [SHAT 1595]/ anonimni autor od Dravograda do Maribora/ anonimni autor od Maribora do Ormoæa [Friedau]. Sva izvješća iz 1809. Sažeto u: *Reconnaissance de la Drave par le général Bertrand*, Paris, 15 janvier 1810, SHAT 1597.

²⁰ *Sachsenburg (plusieurs rapports et notes sur le fort de)*, Beč, kolovoz 1809. SHAT 1594.

²¹ *Sachsenburg: description de la place forte (Drave)*, Maršal Marmont, SHAT 1598.

²² "Ses eaux coulent sur un fond en sable et de roc, assez accidenté." SHAT, 33/1595, S. 1 ; "rivière extrêmement rapide, coule partout sur un fond de roc et de gravier." SHAT, 34/1595, S. 1 ; "La Drave coule sur un fond de gravier, de cailloux ou de roc; mais jamais sur un fond de vase (...) La rapidité de la Drave est comparable à celle du Danube." SHAT, 35/1595, str. 1.

²³ "Cette rivière coule dans une vallée profonde, étroite, bordée de hautes montagnes couvertes de bois." SHAT, 35/1595, str. 2; "La rivière est rapide, coule sur un fond de gravier et forme plusieurs îles. La plus considérable a lieu un peu plus bas que Glainach. Elle est inculte, inhabitée, servant au pâturage, excepté dans les crues où elle est inondée.", *ibid.*, str. 3.

Slijedi neizbježan dio o prometnoj infrastrukturi: od Sachsenburga do Villacha se mogu vidjeti lađe, 34 do 36 noga duge, 15 noga široke, 3 do 6 noga u dubini; »brzina toka ne dopušta da se uzvodno vuče«²⁴; od Villacha do Glainacha mogu ploviti jedino posebne lađe, prilagođene ovoj rijeci, biti u upotrebi, jer je inače opasnost velika da se brodovi skrše na stijenama; »od svih točaka na Dravi koje sam izviđao, Villach je mjesto gdje bi prijelaz te rijeke, inače svugdje vrlo naporno i opasno, najmanje bi zadalo poteškoća« piše u jednom izvješću²⁵. Očito su opaske te naravi bile od presudne važnosti za vojne dužnosnike i zato su izvještači iz 1809. godine vjerojatno priopćili kompletan popis svih mostova i ostalih mogućnosti prijelaza jedne obale na drugu.

Među interesima autora se nalazi i trgovina: »Trgovina kraja koji se nalazi uz cestu od Ljubljane do Maribora se sastoji od vina, žitarica i konoplje, ponajviše iz žitarica, koja obiljno opskrbljuju celjsku dolinu te dolinu ispred Maribora na desnoj obali Drave«²⁶. Ali za razliku od statističkih djela osamnaestog stoljeća, ove informacije, bilo to izriječkom ili ne, su zapravo upute za mogući smještaj vojnika; tekst opisuje trgovačke puteve i privredu tako da bi mogli na najbolji mogući način (t. j. najkorisniji) biti od pomoći vojsci.

Kao dodatak izvješću generala Bertranda, jedna karta konkretno pokazuje što se nalazi u pisanim podacima. Radi se o trima kartama spojene jedna s drugom. Što se ide dalje nizvodno, to je crtež precizniji. U okolici Sachsenburga su označene samo najvažnije ceste, tek kod Klagenfurta se pojavljuje boje; od toga mjesta nadalje su pokazane razne upotrebe parcela uz Dravu kao šuma, vinograd, voćnjaci, obrađena polja; dalje na istoku su sistematično označeni broj stanovnika je zahvaljujući jednoj široj paleti boja još preciznija: voćnjaci se razlikuju od pašnjaka i od livada posađenih sa stablima, šikara također dobiva jednu boju i ceste su obilježene, radilo se o jednostavnim prohodnim cestama ili o poštanskim cestama. Okoliš bez sumnje oživljuje na karti. A ipak se čini pri čitanju da izvještači daju informacije o okolišu bez ljudi.

III. Odsutnost ljudskog faktora?

Čitalac ima dojam da je krajolik opisan do zadnjih detalja. Ponekad je krajolik obrađen i nastanjen, ponekad se nalaze neke predindustrijske i tehničke instalacije (mlinovi, kovačnice, itd.), ali bez štafaže; kao da su stanovnici upravo napustili scenu.

U izvješćima nema etnografskih opisa. Uzaludno bi se tražio sud o moralnom stanju stanovništva. Jedino se mogu očekivati priopćenja o prilikama u poljodjelstvu. Na primjer u segmentu između Sachsenburga i Villacha: dolina »skoro da nije dovoljno plodna za svoje stanovnike«. Na nekoliko mjesta nedostaju pšenica i sijeno²⁷.

²⁴ "La rapidité du courant ne permet pas de les faire remonter et un chemin de halage serait très dispendieux à établir, par la grande quantité en remblai qu'il exigerait." SHAT, 33/1595, str. 2.

²⁵ "De tous les points de la Drave situés dans la partie dont j'ai fait la reconnaissance, Villach est celui où le passage de cette rivière, partout très pénible et très dangereux, offrirait le moins de difficulté." *Drave (reconnaissance du cours de la)* et de la route depuis Villach jusqu'à Gleinach - Indication des ponts, points de passage et affluents de cette rivière - note sur la ville de Villach. 1809., anonimno, SHAT 1595, str. 2.

²⁶ "Le commerce du pays attenant à la route de Laybach à Marburg, se fait en vin, grains et chanvre, principalement en grains, qui fournit abondamment la vallée de Cilli et la plaine en avant de Marburg sur la rive droite de la Drave." *Laybach (reconnaissance de la grande route de)* à Marbourg sur la Drave. Considérations militaires sur cette route. Chemins qui y aboutissent. Communication de Cilli avec la vallée de la Save - de Gonowitz à Pettau - et de Windisch Feistritz à Pettau - commerce, production du pays que traverse la route de Laybach à Marbourg, s. jednim planom, 1809., anonimno, SHAT 1593.

²⁷ "Jednoj vojsci prema tome ne može biti od velike koristi kraj gdje su proizvodi tako malo obilati". Dolina je zanimljiva prije svega iz strateških motiva: "Ova dolina daje Koruškoj izlaz preko kojega se može stići u Tirol i u Nadbiskupiju Salzburg, te je zato vrlo važna". ["La vallée est à peine assez fertile pour ses habitants. Plusieurs parties manquent d'une quantité suffisante en bled et foin (...) une armée ne peut donc pas tirer un grand secours d'un pays où les productions sont aussi peu abondantes (...) le débouché qu'offre cette vallée à la Carinthie, pour se rendre au Tyrol ou dans l'Archévêché de Salzburg la rend très importante"] *Drave (reconnaissance de la)* de Sachsenburg à Villach, SHAT 33/1595, str. 1.

Opis gospodarskih prilika može ponegdje izazvati opaske o općem stanju stanovništva, na primjer o Gotschuchu u Rosentalu: tu je »dosta velik potok na kojem se nalaze tri mlina i jedna pilana; način gradnje i mala vrijednost ovih tvornica su dokaz siromaštva ovog kraja«²⁸.

Inače su rijetke informacije o životnim prilikama u kojima se nalazi stanovništvo koje živi na obali rijeke. Sama rijeka plijeni svu pozornost promatrača. Jedino iz podataka o samoj rijeci je moguće naslutiti fragmente načina življenja: ljeti je opasno zbog visokog vodostaja spustiti se nizvodno rijekom, a lađari trebaju uvijek bezuvjetno poznavati korito rijeke. O običajima vezanim zu hranu i piće, procuruju tek neke informacije: »Voda Drave ne služi žiteljima za piće«, ali zato imaju »mnogobrojne i djelotvorne izvore koji dolaze s planina«; Drava ne obiluje hranidbenim potencijalom. Proizvodi naime »malo ribe, pri tome loše kakvoće«²⁹. Tako izvještači pretvaraju u stvarnost želju autora eseja o Dunavu da čita djela koja se isključivo bave samom rijekom.

Ova vrsta tekstova je služila kao dodatak važnijem, kartografsom dijelu rada, jer nisu svi aspekti uzeti u obzir u komentaru mogli naći materijalni izraz u bojama na karti.

Iako su mnogobrojna izvješća napisana o Vojnoj Krajini, Dalmaciji i Istri u to vrijeme, opseg usporedivih vrela za Podravinu izgleda jako skroman. Drugi izvori daju informacije o stanju stanovništva.

Na primjer u vojnom i topografskom izviđanju terena uzduž granice Austrije s Ilirijom i pokrajinom Salzburg, od Drave do planine »Hoher Gailing«³⁰. Jedno poglavlje ovog dokumenta glasi: »Opće predstavljanje kraja između Drave i Celovečkog (Klagenfurtskog) jezera«. U njemu stoji: »Klagenfurtski okrug u austrijskoj Koruškoj graniči s okrugom Villacha u Iliriji: žitelji ovih pokrajina govore ilirski jezik a činovnici govore još njemački i obično također talijanski«³¹. Takvi podaci pokazuju izvanredni smisao za plurolingvizam koji karakterizira ovaj kraj uz Dravu. Dalje piše: »župa nazvana Sveti Egidije na njemačkom jeziku i Sveti Ilgen na lokalnom jeziku se nalazi u Iliriji«³². Ali tako precizni podaci, koji pokazuju svladavanje te problematike (i možda nekolicine navedenih jezika) se ne susreću uvijek. Prva desetljeća 19. stoljeća su zaista odlučujuća u procesu razvoja jezika na jednom prostoru. Tek odonda se pretpostavlja da je jezik element koji se može poistovjetiti s terenom. Prvi pokušaji da se jezici kartografski predstavljaju potječu iz toga vremena te signaliziraju kraj jedne epohe kad su jezici bili shvaćeni ponajprije kao socijalna obilježja. Statistika se onda razvija kao instrument političke volje da se raznovrsnost carstva razumije na svim poljima (gospodarstvo, jezici, itd.)³³. U zapisniku Adolphe Bellonet-a³⁴ o granici između Celovečkog (Klagenfurtskog) okruga (koji pripada Austriji) i okruga Beljaka - Villacha (koji pak pripada Iliriji), prevladava na momente jezična zbrka koja vodi do apsurdnih tvrdnji za što autor vjerojatno nije bio

²⁸ Mnogobrojne opaske idu u prilog težnji k sve većoj preciznosti, kao: "žrvnji ovoga mlina imaju u opsegu dvije i pol noge". ["on trouve un torrent assez considérable sur lequel sont trois moulins et une scierie; la construction et le peu de valeur de ces usines indiquent la pauvreté du pays. Les meules de ce moulin ont 2 pieds de demi de diamètre."] SHAT 1595/35, *Drave (Reconnaissance du cours de la)* depuis Glainach jusqu'à Unter-Drauburg, str. 3.

²⁹ *Drave (reconnaissance du cours de la)* de Sachsenburg à Villach, SHAT 1595/33, S. 2. ["Ses eaux ne servent pas en boisson aux habitants qui (...) ont des sources abondantes et agréables qui tombent des montagnes." "Elle produit peu de poisson et de mauvaise qualité."

³⁰ Reconnaissance militaire et topographique du terrain qui parcourt la frontière de l'Autriche avec l'Illyrie et le pays de Salzbourg, depuis la Drave jusqu'au Hohe-Gailling, montagne servant de point commun avec la limite de la principauté de Salzbourg. Prosinac 1809., siječanj 1810. od Pressart-a i Chauvet-a, "inženjeri geografi", SHAT 1597.

³¹ "Le cercle de Klagenfurt dans la Carinthie autrichienne, confine avec le cercle de Willach en Illyrie : les habitants de ces confins parlent la langue Illyrienne et les Employés du gouvernement parlent encore l'allemand, et généralement aussi l'Italien." Ibid., str. 2.

³² "La paroisse, en Illyrie, nommée St. Egidie en langue allemande et St. Ilgen en langue du pays", ibid., str. 2.

³³ Treba primijetiti da u okviru prvih primjera te vrste, naglasak nije stavljen na nacionalni faktor. Nordman, 1998, str; 497-507.

³⁴ Procès-verbal de la démarcation des limites qui séparent la Styrie et le cercle de Klagenfurth, appartenants à l'Autriche, de la Carniole et du cercle de Villach, appartenants à l'Illyrie, Adolphe Bellonet, "officier au Corps Impérial du Génie et Chevalier de la Légion d'Honneur, pour le placement des poteaux depuis depuis l'embouchure du ruisseau de Beutschka ou Repounsich jusqu'au confin de la Croatie", à Klagenfurth le 19 février 1810, SHAT, 1598.

svjestan: granica, piše autor, se nalazi »preko puta kuće ilirskog težaka nazvan *Deutsch-Bauer*«³⁵. Jezična proturječja su česta u toponimiji priložene karte: piše *Werter Lac* za njemački *Wörther See*. Drugdje u suvremenim dokumentima francuske provenijencije piše *lac de Klagenfurt*. Pod *Gorie* je poistovjećeno sa *Marie Elend* (»Pod *Gorie* oder *Marie Elend*«): njemački veznik u francuskom originalnom tekstu jasno upućuje na izravni prijenos jedne informacije koju je priopćila osoba kojoj je njemački razgovorni jezik. Na istoj karti je naveden toponim *Marie Helend*. Da li je francuski oficir uopće razumio njemačku oznaku na karti, da li se informirao o toponimiji i o njezinu značenju? Ovdje se susrećemo s ograničenjima u upotrebi izviđanja koje je sastavila osoba koja je u isti mah otkrivala kraj i jezike tog kraja. To je znak da iza hladnog izvješća koje se bavi prirodom stoji izvjestilac koji je suočen s nepoznatim krajem. Mnogo izvjestilaca je ostalo anonimno i to pojačava još osjećaj da se radi o najobjektivnijoj registraciji terena do koje se je moglo doći. Ruka vojnika može biti zamijenjena drugom rukom.

Postoje druga izvješća, plod rada oficira pionira, za čija prezimena se zna. Duža izvješća kojima inače raspolazemo o situaciji u raznim provincijama Francuskog Carstva su u principu političke ocijene i zbog toga ne pripadaju tehničkom djelokrugu kao što je slučaj rada kartografa i izvještača iz reda pionira. Ova »tehnička« izvješća su prepuna informacija o stupnju znanja kako autora tako i čitalaca. U Francuskoj, interes za rijeke, za njihovu funkciju u gospodarstvu te njihovu sistematsku regulaciju pojavio se oko 1750. i trajao je do 1850., to jest dok željeznica nije preuzela ulogu glavnog sredstva prijevoza³⁶. Nastao je cijeli niz studija i eseja, između ostaloga iz pera onih ljudi koji su profesionalno bili vezani uz rijeke. Na početku 19. stoljeća, kao novi sudionici u raspravi su se pojavili inženjeri. Bili su obuzeti tehničkim aspektima regulacije rijeka (mostovi, kanali, skladišta, itd.)³⁷. Baš je ova vrsta pristupa bila među inženjerima Napoleonovih jedinica zastupljena: njihova izvješća o Dravi pokazuju proturječja između divlje i korištene, plovne rijeke.

Objašnjenjima o šumskim područjima su dodane tehničke opaske: uzvodno od Dravograda, »drvo je prikladnije za ogrjev nego za gradnju zbog malog promjera stabala«³⁸. Ovdje autor pokazuje osnovna znanja o šumarstvu. Od druge polovice 18. stoljeća, u Francuskoj se postepeno uvelo racionalno upravljanje šumama, tako da se izbjeglo preveliko iskorištavanje tog prirodnog resursa. Prepoznavanje karakteristika stabala je bilo zbog toga uobičajeno među državnim činovnicima, koji su razvili određenu svijest o okolišu³⁹.

Rijetko dolazi do izražaja udaljenost s okolišem koja omogućuje kritično doživljavanje⁴⁰: okoliš sam po sebi nije lijep (pitoreskan i romantičan); ljepota je poistovjećena jedino s obrađenim poljima, tako na primjer u okolici Paterniona. Na takvim mjestima je vidljiva kulturna razlika koju uočavaju inženjeri: razlika između njihove matične zemlje s razvijenom poljoprivredom i neiskorištenom prirodnom potencijalu; u tom pogledu s jedne strane nastavljaju tradiciju izvještaja i statistika iz 18. stoljeća (Friedrich Wilhelm Taube, Carl Bernhard von Hietzinger, itd.) koji su pri opisu okoliša kritizirali promašeni privredni i kulturni razvoj. S druge strane pokazuju da su posjedovali jednu »estetiku prirode« u kojoj priroda može biti lijepa ako čovjek ima prevlast i ako je on uređuje⁴¹.

Inače opća odsutnost izričitog emocionalnog obilježja se može primjetiti i u ovim izvješćima (to naravno iziskuje ova vrsta dokumenta, ali bi mogli biti navedeni i drugi primjeri. U jednom

³⁵ Ibid., str. 25. "vis-à-vis la maison du paysan Illyrien Deutsch-Bauer".

³⁶ Backouche, 2000, str. 13-14.

³⁷ Ibid., str. 366.

³⁸ *Drave (reconnaissance de la) et de la route de Glainach jusqu'à Unterdrauburg*, SHAT 1595/35, str. 2, ["Les bois sont plus propres au chauffage qu'à la construction, à cause du petit diamètre des arbres"]

³⁹ Corvol, 1984, str. 39, 64.

⁴⁰ Na primjer u primjedbi "dosta divlji kraj" ["pays assez sauvage"] generala Bertrand-a o predjelu između Villacha i Glainacha (*Drave (reconnaissance militaire du cours de la)*, depuis Sachsenbourg jusqu'à Friedau, siječanj 1810., SHAT 1597, str. 4).

⁴¹ Ruegg, 1991, passim; Corvol, 1984, str. 227.

izvješću o Dalmaciji, o Krki, jedan autor piše u jednom neuobičajenom tonu empatije, čega je on sam i svjestan te se zato ispričava: »Mora se jednom oficiru zaduženom izviđanjem Dalmacije dopustiti da se odmori od groznih krajolika koje mora opisivati opisom prelijepog mjesta na koje bađ rijetko nailazi«⁴². U ovom okružju se primjećuje jedna iznimka: prisutnost sjećanja na maršala Marmonta koji je nedavno prošao preko rijeke, naprimjer kod Steina u dolini Jauna. »U zadnjem ratu Austrijanci su u bijegu zapalili dva stupa mosta da bi spriječili da za njima juri maršal Marmont. Stupovi su ponovno sagrađeni i dio jedinica maršala je prošlo preko toga mosta«⁴³.

Nekoliko mjeseci kasnije, početkom 1810., general Bertrand je u Parizu napisao sažeto izvješće o Dravi od Sachsenburga do Ormoža⁴⁴. Bio je u stanju bolje od oficira pod njegovim zapovjedništvom iznijeti situaciju Marmonta ispred Drave: »Maršal Marmont u zadnjoj kampanji, pošto je znao da ga je protivnik čekao u Mariboru, otišao preko Slovenjgradeca u Stein, gdje je dao ponovno sagrađiti most kao u »Wolkermarku« (Völkermarkt) te prošao Dravu preko ta dva mosta«⁴⁵.

Vojnici Napoleona su oživljavali ovaj krajolik sa sjećanjima o poznatim podvizima: bio im je to često jedini vlastiti pristup Dravi.

Očigledno je riječ u ovim izvješćima o objektivnom prikazivanju krajolika doline Drave. Hladni opis prirodnog stanja Drave u zimi 1809. predstavlja rezultat normirane proizvodnje dokumenata. U izviđačkim izvješćima se ponavljaju točke koje su proizašle iz potrebe francuskog društva, napose francuske vojske.

Ne smije se pri tome zaboraviti da opis je ovog dijela jedne nepoznate zemlje proizveden sa svijesću francuskih vojnika⁴⁶. Neizbježive su prema tome bile projekcije pitanja koja su nastala za vrijeme odgoja i osobnog života autora uz Dravu i njezine obale. Objašnjenja o upotrebi drveta mogu biti shvaćena kao refleksi⁴⁷.

Ispostavlja se da je izviđanje toka Drave izvor i za povijest svijesti o okolišu u Francuskoj. Umijeće ovih vojnika da čitaju riječni ili gorski krajolik kao prostor koji je više ili manje iskorišten dolazi jasno do izražaja u ovim izvješćima. Ali i u tako zadanom okviru su se izvješća razlikovala jedna od drugoga: Hudry, koji je očigledno posjedovao precizna tehnička znanja, je mogao doći, dok je opisivao prirodu, preko prikaza tehničkih i industrijskih instalacija, do zaključaka o općoj ekonomskoj situaciji na Dravi. To međutim nije uvijek bilo slučaj. Usprkos početku jedinstvenog

⁴² O otoku Visovcu : "L'on doit permettre à un officier chargé de faire la reconnaissance de la Dalmatie de se délasser des horribles paysages qu'il est obligé de décrire par la description du site riant qu'il trouve bien rarement sur son chemin." In: *Kerka (reconnaissance de la) villages que l'on trouve sur ses deux rives; considérations militaires sur la Kerka : moyen de dessécher les marais que forme cette rivière aux environs de Knin, 1806., Sorbier, SHAT 1617, str. 4.*

⁴³ "Dans la dernière guerre les Autrichiens en fuyant mirent le feu à deux piles, pour éviter la poursuite du Maréchal Marmont. Les piles furent reconstruites et une partie du corps d'armée du Maréchal passa sur ce pont." *Drave (Reconnaissance du cours de la) depuis Glainach jusqu'à Unterdrauburg; SHAT, 1595/35, str. 5.*

⁴⁴ Pri tome je imao kao podlogu izvješća koja su mu bila priopćena u tu svrhu; jedino je ponekad svom izvješću pridodao osobne primjedbe; kod Hollenburga, na cesti od Ljubljane do Klagenfurta je razmišljao da li bi mostobran bio provediv. Međutim, piše da je "snijeg bio tako gust dok [je] bio u HOLEMBOURGU da [nije] mogao o tome rasuditi". *Drave (reconnaissance militaire du cours de la) depuis Sachsenbourg jusqu'à Friedau, SHAT 1597/11, S. 5.* ["Il faisait une neige si épaisse lorsque j'étais à HOLEMBOURG que je n'ai guère pu en juger par moi-même."]

⁴⁵ *Ibid.*, str. 7: "le Maréchal Marmont dans la dernière campagne, sachant que l'ennemi l'attendait à Marburg se porta rapidement par Windichgratz sur Stein, fit rétablir ce pont ainsi que celui de Wolkermark et passa la Drave sur ces deux points."

⁴⁶ Ne izostaju na primjer opaske o slučaju potrebe za vojarnama. Tako je u Mariboru ustanovljeno da nema ni jedne vojarne na raspolaganju ali da bi zato tri samostana mogli biti pridobljeni u tu svrhu. *Drave (reconnaissance de la) et de la route depuis Unterdrauburg jusqu'à Marbourg..., anonimno, SHAT 1595/36 str. 11.*

⁴⁷ Nije slučajnost što se problemi vezani uz samo drvo i uz upotrebu drveta redovito pojavljuju. Prema Corvolu, 1984, str. VI., cijela civilizacija starog režima u Francuskoj je osnovana na vodi i drvetu; početak upravljanja šumama je nastao za kralja Luja XIV. iz svijesti da je hrastovo drvo neophodno za gradnju vojne mornarice. Vidjeti: Pitte, 1983, str. 238-240. Upotreba termina "taillis", na primjer u segmentu između Mautbrucka i Paterniona govori da je autor u stanju uočavati više vrsta šumarskog gospodarstva. ("Drava teče dolinom skoro svuda močvarnom duž koje se redaju mali vrlo prozirni mladici": "La Drave coule dans une plaine presque partout marécageuse et est bordée de petits taillis très clairs"). SHAT 1595/33 *Drave (reconnaissance du cours de la) de Sachsenbourg à Villach, str. 12.*

školovanja geografa i inženjera, kojima je ovaj rad povjeren, ostalo je još mjesta za individualnu predodžbu okoliša, koja je odgovarala stupnju njihova stečena obrazovanja.

Potrebna su još istraživanja na području biografija izvještača da bi se moglo doći do saznanja o tome u kojoj mjeri su se životni putevi izvještača zrcalili u ovim izvješćima, te kako su ova izvješća utjecala na njihov dalji život. Jedan primjer učinka ocrtavanja krajolika je slučajno poznat. Louis-François Lejeune, poručnik koji se između ostaloga bavio situacijom Sachsenburga na Dravi, i koji ju je u vojnom smislu vrlo objektivno opisao, je poslije vojne karijere, kao umirovljeni general, barun i slikar bio ravnatelj Umjetničke akademije u Toulouse-u, gdje je 1848 preminuo. On je u Francuskoj pridonio korištenju litografije⁴⁸. Na osnovi njegovog životnog puta bi se moglo reći kako je ocrtavanje krajolika u vojne svrhe, između inim i doline Drave, poticalo razvitak njegovih umjetničkih sposobnosti.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Service historique de l'armée de terre, (SHAT) Vincennes

Mémoires et reconnaissances: 1594-1599, 1617.

Literatura

Backouche, Isabelle, *La Trace du fleuve. La Seine et Paris (1750-1850)*, EHESS, Paris, 2000.

Beaumont-Maillet, Laure, *L'Eau à Paris*, Hazan, Paris, 1991.

Chapuis, Olivier, *A la mer comme au ciel, Beautemps-Beaupré & la naissance de l'hydrographie moderne (1700-1850)*, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, Paris, 1999.

Corvol, Andrée, Izd., *L'Homme et l'arbre sous l'Ancien Régime*, Economica, Paris, 1984.

Les sources de l'histoire de l'environnement, XIXe siècle, L'Harmattan, Paris, 1999.

Lecoquierne, Bruno, *L'Estuaire de la Seine, Espace et territoire*, Presses de l'Université, Rouen, 1998.

Nordman, Daniel, *Frontières de France. De l'espace au territoire, XVIe-XIXe siècles*.

Gallimard, Paris, 1998.

Pitte, Jean-Robert, *Histoire du paysage français*, Tallandier, Paris, 1983.

Rambaud, Patrick, *La Bataille*, Grasset, Paris, 1997.

Ruegg, François, *A l'Est, rien de nouveau. De la barbarie à la civilisation?* Georg, Genève, 1991.

Tulard, Jean, *Napoléon*, Fayard, Paris, 1987.

Voisenat, Claudie (ur.), *Paysage au pluriel : Pour une approche ethnologique des paysages*, Maison des Sciences de l'homme, Paris, 1995.

Zögner, Lothar (ur.), *Flüsse im Herzen Europas: Rhein-Elbe-Donau*, Kartenabteilung der Staatsbibliothek zu Berlin, Berlin, 1993 (Ausstellungskataloge, Neue Folge 6).

Évolution et représentation du paysage de 1750 à nos jours, Festival d'histoire de Montbrison, 28 septembre-6 octobre 1996, Festival d'histoire-Ville de Montbrison, Montbrison, 1997.

Le Lion, le Lys et l'Abeille, Français et Vénitiens en mers Adriatique et Ionienne, du Grand Siècle au Grand Empire (1669-1815), Centre historique des Archives nationales, Musée de l'Histoire de France, Paris, 2001.

⁴⁸ Rambaud, 1997, str. 301.

Zusammenfassung

Ende des 18. und Anfang des 19. Jahrhunderts wurde in Frankreich das Interesse für Mitteleuropa, und somit auch für solche Flüsse wie die Donau, sichtbar größer. Die Anwesenheit des französischen Heeres auf dem Gebiet des Österreichischen Kaiserreiches veränderte grundsätzlich die Voraussetzungen für die Kenntnis dieses Landes. Zunächst aus strategischen Gründen verfertigte das Napoleonische die Kartographie und die Beschreibung der Flüsse, welche in den Besitz Frankreichs geraten waren. Die Flüsse spielten in diesem kriegerischen Zusammenhang eine besondere Rolle, weil sie zum entscheidenden Faktor werden konnten (Problem der Überquerung des Flusses, der Wehranlagen, der natürlichen Reichtümer, usw.). Was die Drau anbelangt, so sind die vorhandenen Quellen über die Sektion von Sachsenburg in Kärnten bis Pettau am Ergiebigsten. Die Kartographie dieser Sektion veranschaulicht die Breite des Flusses, die Eigenschaften des Bodens in der Nähe zum Fluss, Relief, Wälder, bestellte Äcker, sowie Brücken, Mühlen, Wege und Orte. Auf einer großen Karte der Drau von 1809 sind einige zusätzliche Verfeinerungen auf dem Gebiet der Kenntnis der Umgebung sichtbar: Die Palette der verfügbaren Farben wird breiter, die Genauigkeit (etwa die Einwohnerzahl) ist größer je weiter flussabwärts gefahren wurde. Die als Kommentare zu den Karten entworfenen Berichte vervollständigten die Karten mit Angaben, die graphisch nicht wiedergegeben werden konnten (Variationen des Pegelstandes, Zusammensetzung des Flussbettes, wirtschaftliche Eigenschaften des Gebietes, usw.).

Über die rein technischen Darstellungen zu militärischen Zwecken ist auch eine gewisse Informiertheit über die Natur und ein Gewissen über den wirtschaftlichen Umgang mit den natürlichen Reichtümern des Flusses vorhanden. Die Offiziere, die diese Berichte verfassten, sahen und analysierten die Drau, wie sie es in Frankreich gelernt hatten sowie den gegenwärtigen Bedürfnissen des Heeres entsprechend, aber auf einem ihnen unbekanntem Gebiet. Der manchmal schwierige Umgang mit der Toponymie zeugt vom Grad dieser Unbekanntheit. In einigen Fällen kommt auch ein subjektiver Zugang zur Drau zum Ausdruck.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VII. / Broj 7
Zagreb - Samobor 2011.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksanđić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksanđić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksanđić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksanđić - predsjednik (*Zagreb, Hrvatska*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula, Hrvatska*), Zrinka Blažević (*Zagreb, Hrvatska*), Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb, Hrvatska*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), (Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil İnalçik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetić (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci, Hrvatska*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb, Hrvatska*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb, Hrvatska*), Ivan Mirnik (*Zagreb, Hrvatska*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb, Hrvatska*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb, Hrvatska*), Marko Šarić (*Zagreb, Hrvatska*), Mladen Tomorad (*Zagreb, Hrvatska*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Hrvatska*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek, Hrvatska*)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak i prijelom/ Layout and print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2011.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

PRIKAZI KNJIGA

Gyulai Eva, Horvath Zita, Turbuly Eva, Gospodarstvo i društvo međimurskog vlastelinstva u 17-18. stoljeću (Andreja Talan)	140
Joan Dunayer, Specizam, Diskriminacija na osnovi vrste (Tomislav Krznar)	142
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 17 (Tomislav Krznar)	145
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 18 (Tomislav Krznar)	148
Tomislav Krznar, Bioetički mozaik (Hrvoje Jurić)	150
Ian G. Simmons, Globalna povijest okoliša: od 10000. pr. Kr. do 2000. n. Kr. (Aleksandra Đurić)	151
J. Donald Hughes, Što je povijest okoliša? (Aleksandra Đurić)	154
Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama. Knjiga I (1739. – 1787.) (Danijel Patafta)	156
Slaven Bertoša, Osebjuno mjesto austrijske Istre: Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku (Igor Eterović)	158
Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, br. 22 (Iva Potočnik)	161
Historia Varasdiensis. Časopis za varaždinsku povjesnicu br. 1 (Iva Potočnik)	162
Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 42 (Igor Razum)	163
Prostorno planiranje u Jugoistočnoj Europi (Do Drugog svetskog rata) (Marko Šarić).....	165
Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju, društvo za povjesnicu i starine (Dragutin Feletar)	168
ZNANSTVENI SKUPOVI	170
UPUTE SURADNICIMA / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS	179

Popis suradnika u časopisu »Ekonomska i ekohistorija«, broj 7 (2011.):**Karl Kaser**, Universität Graz**Drago Roksanđić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Daniel Barić**, Université François-Rabelais, Tours**Hrvoje Petrić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Zoltán Hajdú**, Centre for Regional Studie, Hungarian Academy of Sciences, Pečuh**Mira Kolar-Dimitrijević**, Draškovićeve 23, Zagreb**Harald Heppner**, Universität Graz**Nataša Kolar**, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož**Željko Holjevac**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Igor Žiberna**, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru**Mirela Slukan Altić**, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Zagreb**Ljudevit Tropan**, Hrvatske vode Zagreb**Andreja Talan**, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Tomislav Krznar**, Veleučilište u Karlovcu**Hrvoje Jurić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Aleksandra Đurić**, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti**Dragutin Feletar**, član suradnik HAZU, Zagreb-Koprivnica**Daniel Patafta**, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Igor Eterović**, Lovran**Iva Potočnik**, Varaždin**Igor Razum**, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Marko Šarić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Vladimir Šadek**, Koprivničko-križevačka županija**Csaba G. Kiss**, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti**Vjeran Kursar**, Filozofski fakultet, Zagreb

Ekonomske i ekohistoriju referiraju:

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA